

تجربه زیسته نوجوانان تک‌فرزند در تعاملات بین فردی

The Lived Experience of Single-Child Adolescent in Interpersonal Interactions

Hossein Borujerdi, MSc

Abbas Javaheri-Mohammadi, PhD✉

Yaser Madani, PhD

حسین بروجردی^۱

عباس جواهری محمدی^۲

یاسر مدنی^۱

Abstract

The purpose of the current research was to recognition they lived experience of single-child adolescent. This qualitative research has been done in a phenomenological method with purposeful sampling by using semi-structured interviews. The statistical population of this study were single-child adolescent living in Tehran. The process of interviews continued until the saturation of the data was reached up to 14 participants. The method chosen for the analysis of the obtained data was the seven-step Claysey method. The result of the present research provides four main categories of self-perception, interpersonal factors in the family, interpersonal factors with friends and interpersonal factors in school. We have 8 sub-categories obtained from this research.

Also, 55 conceptual structures were among other findings of this research.

The results of the present study signed that though single parenthood is a period that can bring benefits to individuals, especially teenagers. But in practice, single-child teenagers have faced issues such as loneliness, the need for sisterly or brotherly relationships, as well as excessive introversion and extroversion.

It seems that mental health specialists can achieve a deeper and better understanding of single-child teenagers by using the results of this research.

Keywords: Adolescence, Single child, Interpersonal Relationships.

چکیده

هدف پژوهش حاضر شناسایی تجربه زیسته نوجوانان تک‌فرزند بود. این پژوهش کیفی به شیوه پدیدارشناسی با نمونه‌گیری هدف‌مند از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انجام شد. جامعه آماری پژوهش حاضر نوجوانان تک‌فرزند ساکن تهران بودند. فرایند مصاحبه‌ها تا زمان به اشباع رسیدن داده‌ها ادامه پیدا کرد و در نهایت با ۱۴ شرکت‌کننده به اشباع رسید. این پژوهش در سال ۱۴۰۱ انجام شده است. روش انتخاب شده برای تحلیل داده‌های به‌دست آمده، روش هفت‌مرحله‌ای کلایزی بود. یافته‌های حاصل از پژوهش حاضر چهار طبقه اصلی ادراک نسبت به خود، تعاملات بین فردی در خانواده، تعاملات بین فردی با دوستان و تعاملات بین فردی در مدرسه را ارائه داد. همچنین ۸ زیر طبقه در این پژوهش وجود دارد که ۵۵ سازه مفهومی از دیگر یافته‌های حاصل از این پژوهش را نشان می‌دهد. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که اگرچه تک‌فرزندی دوره‌ای است که می‌تواند برای افراد و به‌طور خاص نوجوانان مزایایی را به‌همراه داشته باشد. اما در عمل نوجوانان تک‌فرزند با مسائلی مانند احساس تنهایی، نیاز به روابط خواهرانه یا برادرانه و همچنین درون‌گرایی و برون‌گرایی بیش از حد روبه‌رو بوده‌اند. به‌نظر می‌رسد متخصصان سلامت روانی با بهره‌گیری از نتایج این پژوهش می‌توانند به درک عمیق‌تر و بهتری از نوجوانان تک‌فرزند دست پیدا کنند.

واژه‌های کلیدی: نوجوانی، تک‌فرزند، روابط بین فردی.

دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۷/۲۳ تصویب نهایی: ۱۴۰۳/۴/۱

۱. گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۲. گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

● مقدمه

گرایش به فرزندآوری یکی از اهداف مهم زندگی زناشویی و از موارد دارای اهمیت خانواده‌ها به لحاظ اجتماعی و زیستی است (عنایت و پرنیان، ۱۳۹۲) و تمایل و اشتیاق عمومی افراد به داشتن فرزند، یکی از مؤلفه‌های توسعه در جوامع و مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر نوسانات جمعیتی است (اسلاملو و همکاران، ۱۳۹۲؛ ادیبی و همکاران، ۱۳۹۰) لذا این پدیده نسبت به سایر پدیده‌های جمعیتی از اهمیت قابل توجهی برخوردار است (چرمزاده، ۱۳۹۳). فرزندآوری تحت تأثیر عوامل متعددی از جمله انگیزه‌های آن است (بورسینکو و همکاران، ۲۰۱۶).

تک‌فرزندان کسانی هستند که از خانواده‌ای هسته‌ای، دارای دو والد و بدون خواهر و یا برادر هستند. دلایل مختلفی برای کم‌فرزندی وجود دارد، از جمله دلایل مهم کاهش باروری در ایران، تغییر در زمان‌بندی فرزندآوری است (عرفانی و مک‌کویلین، ۲۰۱۴). همچنین امروزه نرخ رشد جمعیت در کشور ۰/۷ درصد است که یک رکورد حداقلی به حساب می‌آید. همچنین این آمار به طور حتم به کمتر از این عدد هم تنزل خواهد کرد و تقریباً در سال ۱۴۱۵ به نرخ رشد صفر درصد خواهیم رسید (محمودی‌نیا، ۱۴۰۰).

روان‌شناسان و روان‌پزشکان بر این باورند که یک پدیده خنثی است اما باید در نظر داشت که تک‌فرزندان فرصت ارزشمند تعامل با خواهران و برادران را از دست می‌دهند و کیفیت ضعیف‌تری از زندگی را تجربه می‌کنند (کرینن، ۲۰۱۱). برای درک کامل تأثیرات تک‌فرزند بودن نیازمند در نظر گرفتن پویایی‌ها و تعامل خانواده‌های تک‌فرزند هستیم (مک‌منامین، ۲۰۱۳). در میان خانواده‌های تک‌فرزندی صمیمیتی عمیق بین والدین و فرزند برقرار است (کوزولسکی، ۲۰۱۲) کودک رقابتی را با خواهران و برادران نخواهد داشت و همچنین والدین تمام توجه خود را معطوف به کودک می‌کنند، از طرفی همین توجه افراطی والدین باعث چشم‌پوشی از رفتارهای ناپسند کودک و وابستگی شدید عاطفی بین والدین و کودک می‌شود (صافی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴).

نوجوانی، دوره انتقال از کودکی به بزرگسالی، دارای حساسیت‌های خاصی است. در این دوره نوجوان با مشکلات فردی، اجتماعی، شغلی و خانوادگی از یک سو و تغییرات گسترده جسمی و شناختی از سوی دیگر روبه‌رو است (منصور، ۱۳۹۴). یکی از علل عمده روی آوردن اغلب نوجوانان به رفتارهایی که به‌زیستی شناختی آنها را با مشکل مواجه می‌کند مقابله با احساس افسردگی، اضطراب، ناکارآمدی، افت اعتمادبه‌نفس، نارضایتی از زندگی، ناتوانی در پذیرش خود و مشکلاتی از این قبیل است (اسکات، ۲۰۱۵). با توجه به اهمیت دوران نوجوانی از منظر رشدی و افزایش روزافزون نوجوانان تک‌فرزند در کشور، لازم است تا درک درستی نسبت به این افراد و مسائل مربوط به آنان مورد بررسی و کنکاش قرار گیرد.

این پژوهش متمرکز بر حوزه خاصی مانند تجربه زیسته نوجوان در تعامل با والدین یا در تعامل با هم‌سالان نبوده و تمام تجارب نوجوان تک‌فرزند را در روابط میان‌فردی دربرمی‌گیرد. با توجه به اینکه بیشتر تحقیقات انجام شده در رابطه با علل تک‌فرزندی، پیامدهای آن، مقایسه خانواده‌های تک‌فرزند و چندفرزند و تجربه زیسته والدین از تک‌فرزندی است. این سوال مطرح می‌شود که تجربه زیسته نوجوان تک‌فرزند چیست؟ نوجوان تک‌فرزند از این پدیده چه ادراکی دارد؟

تک‌فرزندی همیشه نتیجه فرصت‌ها و محدودیت‌های بیرونی نیست، در مواردی بی‌فرزندبودن یا کم‌فرزندی برگرفته از حوزه‌های شخصی فرد است (آلبرتینی و برینی، ۲۰۲۱). در ایران به دلایل مختلفی از جمله مشکلات اقتصادی، معیشتی، طلاق و ... خانواده‌های تک‌فرزند در حال افزایش است. در مطالعات ملی نشان داده شد که دلایل مختلفی در نبود تمایل به فرزندآوری در میان ایرانیان نقش دارد و دلایل اقتصادی در سطح وسیع تری گزارش شده است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۹). همچنین در بررسی متغیرهای وابسته بر تک‌فرزندی، احتمال شیوع این پدیده در بین زنان با تحصیلات دانشگاهی و شاغل بیش از زنان دیگر با سطوح تحصیلی پایین‌تر است. سکونت در منزل آپارتمانی، استیجاری، افزایش تعداد خانوارهای ساکن در یک مکان و کاهش مساحت واحد مسکونی نیز از متغیرهای تأثیرگذار بر تک‌فرزندی به شمار می‌رود (محمودیانی، ۲۰۲۰). در سال‌های اخیر کاهش سطح زاد و ولد و باروری باعث انتقال از خانواده گسترده به هسته‌ای شده و تمایل به فرزندآوری در والدین کاهش یافته است. تعداد فرزند یک مادر حتی کمتر از شاخص لازم در جایگزینی نسل‌ها یک دوم فرزند است (حسینی و بیگی، ۱۳۹۳). در حال حاضر، ایران کمترین نرخ باروری را در بین کشورهای خاورمیانه دارد (معینی و همکاران، ۱۳۹۳). برای فهم این موضوع که در کشور ما در حال حاضر باروری و فرزندآوری در چه وضعیتی قرار دارد؛ لازم است با مقایسه میزان باروری در سال‌های گذشته به کاهش چشمگیر آن توجه شود. مقایسه داده‌های سرشماری ما را به این نتیجه می‌رساند که میزان تک‌فرزندی زنان در بازه سنی ۱۵ تا ۲۴ و دارای یک فرزند کاهش یافته است اما در گروه‌های دیگر، درصد زنان دارای

یک فرزند افزایش داشته است. این درصدها همچنین در بین زنان ۴۵ تا ۴۹ ساله از ۴/۴ درصد در سال ۱۳۸۵ به ۱/۵ درصد در سال ۱۳۹۰ و به ۸/۷ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش داشته است. این افزایش در بین زنان ۴۰ تا ۴۹ که در پایان دوره باروری به سر می‌برند افزایش تعداد تک‌فرزندی قطعی را به خوبی نمایان می‌کند. این تغییرات در مجموع نشان می‌دهد که میزان تک‌فرزندی در سال‌های آخر باروری زنان در کشور افزایش داشته و بیشترین درصد تک‌فرزندی متعلق به گروه‌های میانی است. (عرفانی، ۱۳۹۲).

بنابراین هدف از این پژوهش شناسایی تجارب زیسته نوجوانان تک‌فرزند در تعامل با والدین، هم‌سالان، مدرسه و آشنایان و فامیل است.

• روش

پژوهش حاضر به روش کیفی و با استفاده از رویکرد پدیدارشناسی انجام شد. تحقیق کیفی دارای مجموعه فعالیت‌هایی چون (مشاهده، مصاحبه و شرکت گسترده در فعالیت‌های پژوهشی) است، که این روش‌ها محقق را در کسب اطلاعات دست اول، درباره موضوع مورد تحقیق یاری می‌دهند. بنابراین، با استفاده از اطلاعات جمع‌آوری شده، می‌توان گزاره‌های تحلیلی، ادراکی و طبقه‌بندی‌شده را ایجاد کرد (دلور، ۱۳۹۵).

در این پژوهش از رویکرد پدیدارشناسی توصیفی استفاده شده است. به طور کلی در رویکرد پدیدارشناسی عامل اصلی در ساخت معنا خود فرد است. به این معنا که برای مطالعه بر روی افراد باید تجارب دست اول آنها مورد بررسی محقق قرار گیرد. محقق تلاش کرده است تا با مصاحبه‌ای عمیق، به درک تجربه زیسته سوژه‌ها دست یافته و جهان را از منظر آنها بازنمایی کند.

در این پژوهش با توجه به موضوع تحقیق و روش مورد استفاده در آن، نمونه‌گیری از نوع هدف‌مند و در دسترس انجام شد. به این صورت که از بین دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه کسانی که تک‌فرزند بودند با میل و رغبت خودشان انتخاب شدند. لازم به ذکر است نمونه‌گیری بدون هیچ محدودیتی تا زمان اشباع داده‌ها ادامه یافت.

در این پژوهش، میدان پژوهش مورد نظر شامل دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه منطقه ۱ تهران در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ است که تجربه تک‌فرزندی را داشته‌اند.

• ابزارها

در این پژوهش از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته استفاده شد. محقق با مشاهده، سؤال‌های باز و بدون آنکه جهت‌گیری خاصی داشته باشد، به تجربیات لازم دست پیدا کرد. هدف از این نوع مصاحبه استخراج تجارب دست اول مصاحبه‌شوندگان است (سلیمی و شرفی، ۱۳۹۴).

در مصاحبه نیمه‌ساختاریافته براساس جواب‌های داده شده توسط مصاحبه‌شوندگان سؤال‌های جدیدی به مصاحبه اضافه شد. این کار برای این هدف صورت گرفت تا اطلاعات دقیق‌تری از مصاحبه‌شوندگان به دست آید. در ابتدای فرآیند مصاحبه، محقق پس از معرفی خود، مختصری از اهداف پژوهش و اصل رازداری را عنوان نمود. پس از انجام یک مصاحبه آزمایشی، متن مصاحبه در اختیار متخصص قرار گرفت تا نقایص کار مشخص شود. میانگین زمان مصاحبه‌ها بین ۴۵ دقیقه تا ۷۵ دقیقه به طول انجامید و همچنین تعداد مصاحبه‌شوندگان ۱۴ نفر بودند. هم‌زمان با مصاحبه، سؤال‌ها و جواب‌های مصاحبه‌شوندگان با رضایت آنان ضبط و بعد داده‌های حاصل از مصاحبه به صورت نوشتاری، کدگذاری و طبقه‌بندی شد. لازم به ذکر است که قبل از انجام فرآیند مصاحبه اطلاعات دموگرافیک نوجوانان که شامل سن، سال تحصیلی، شغل پدر و شغل مادر بود از آنان پرسیده شد. فرآیند این مصاحبه در ۵ بخش قابل بررسی است.

جدول ۱. سؤال‌های پژوهش

سؤال سوم	سؤال دوم	سؤال اول	فرآیند مصاحبه
چه احساس و افکاری نسبت به تک‌فرزندی خودت داری؟	با مسئله‌ها و مشکلات چه جور کنار اومدی؟	مزایا و معایب تک‌فرزندی برات چیه؟	سؤال‌های کلی و اولیه
چه تجربه‌هایی در ارتباط با معلم و کادر مدرسه داری؟	چه تجربه‌هایی از دوران راهنمایی داری؟	چه تجربه‌هایی از دوران دبستانت داری؟	تجارب زیسته نوجوانان در ارتباط با مدرسه
چه جور با چالش‌ها و مشکلات کنار میومدی؟ چه جوری حلشون میکردی؟	آیا باهاشون راحت بودی؟	چه تجربه‌هایی از ارتباط با هم‌سالان و دوستانت داری؟	تجارب زیسته نوجوانان در ارتباط با دوستان
انتظارت از بابا و مامان چیه؟	آیا باهاشون چالش‌هایی داشتی؟ چه جوری حلشون می‌کردی؟	ارتباطت با خانواده چه جوریه؟	تجارب زیسته در ارتباط با خانواده
با چالش‌ها چه جور مواجه میشی؟	ارتباطت با فامیلت با چه چالش‌هایی روبه‌رو بودی؟	ارتباطت با فامیل و اطرافیان نسبتاً نزدیک در ارتباط با فامیلت با چه چالش‌هایی چه جوریه؟ چه حسی به تو میدن؟	تجارب زیسته در ارتباط با فامیل

تحلیل داده‌ها به روش کلایزی انجام شد. هفت گام این روش شامل (۱) مطالعه محتوای مصاحبه‌ها برای رسیدن به یک درک کلی از مصاحبه. در این مرحله به توضیحات شرکت‌کنندگان چندین بار گوش داده شد و اظهارات‌شان، کلمه به کلمه روی کاغذ نوشته شد. همچنین جهت درک احساس و تجارب شرکت‌کنندگان، مصاحبه‌ها چندبار مطالعه شد (۲) مشخص کردن عبارات مهم و جملات مرتبط با پدیده مورد مطالعه (۳) مشخص کردن واحدهای معنایی و فرمول‌بندی آن به این معنا که بعد از مشخص شدن عبارات مهم سعی شد تا از هر عبارت یک مفهوم که بیان‌گر تفکر اصلی فرد است استخراج شود (۴) سازمان‌دهی معانی فرمول‌بندی شده در قالب دسته‌بندی آنها (۵) ارائه توصیف کامل و جامع از پدیده مورد نظر با درست کردن دسته‌های کلی‌تر (۶) تبدیل توصیف کامل پدیده به یک توصیف مختصر و مفید (۷) اعتباریابی نتایج با استفاده از مفاهیم باورپذیری، اطمینان‌پذیری، تاییدپذیری و انتقال‌پذیری.

در این پژوهش این ۷ روش به ترتیب انجام شد. بعد از اتمام مصاحبه‌ها، تمام گفته‌ها پیاده‌سازی شد. همچنین محتوای آن چندین بار مطالعه شد تا پژوهشگر به یک درک کلی از مصاحبه‌ها دست یابد. سپس عبارات‌های مهم مشخص و علامت‌گذاری شد. سپس واحدهای معنایی فرمول‌بندی شد تا تفکر اصلی مصاحبه‌شونده مشخص شود. مفاهیم به دست آمده دسته‌بندی شد و توصیف کامل پدیده‌ها به توصیف‌های مختصر تبدیل شد. در نهایت برای اعتباریابی نتایج از ۴ مفهوم یاد شده استفاده شد.

• یافته‌ها

یافته‌های پژوهش حاضر شامل ۴ مضمون اصلی ۸ مضمون فرعی و ۴۰ سازه مفهومی است در این پژوهش طی مصاحبه‌های انجام شده، ۴ مضمون اصلی ادراک نسبت به خود، تعاملات بین فردی با خانواده، تعاملات بین فردی با دوستان و تعاملات بین فردی در مدرسه به دست آمد که ۸ مضمون فرعی آن شامل نگرش‌ها و احساسات نسبت به تک‌فرزند بودن، ادراک از ویژگی‌های شخصیتی خود، تجربه مثبت در خانواده، چالش‌های خانوادگی، تجربه مثبت با دوستان، چالش با دوستان، تجربه مثبت در مدرسه و چالش در مدرسه می‌شود و همانطور که گفته شد ۴۰ سازه مفهومی از این پژوهش به دست آمد. در ادامه جداول مربوط به هر طبقه ارائه می‌شود و برای درک بهتر سازه‌های مفهومی مثال‌هایی از متن مصاحبه‌ها ارائه خواهد شد.

جدول ۲. اطلاعات جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان در مصاحبه

شرکت‌کننده	سن	سال تحصیلی	شغل پدر	شغل مادر
۱	۱۸	دوازدهم	آزاد	خانه‌دار
۲	۱۷	یازدهم	آزاد	خانه‌دار
۳	۱۷	یازدهم	سر دفتر	دفتر یار
۴	۱۸	دوازدهم	مهندس ذوب آهن	خانه‌دار
۵	۱۶	دهم	استاد دانشگاه	خانه‌دار
۶	۱۶	دهم	آزاد	خانه‌دار
۷	۱۸	دوازدهم	فروشنده لوازم الکتریکی	خانه‌دار
۸	۱۶	دهم	پزشک	خانه‌دار
۹	۱۶	دهم	آزاد	خانه‌دار
۱۰	۱۶	دهم	آشپز رستوران	آشپز رستوران
۱۱	۱۶	دهم	وکیل	خانه‌دار
۱۲	۱۶	دهم	مسئول انتشارات	مسئول انتشارات
۱۳	۱۶	دهم	مهندس	خانه‌دار
۱۴	۱۷	یازدهم	خبرنگار ایرنا	کارمند وزارت

در خصوص ابعاد درک نوجوانان تک‌فرزند از خود نتایج در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳. مضامین اصلی، مضامین فرعی و سازه‌های مفهومی حاصل از کدگذاری متن مصاحبه‌ها

مضامین اصلی	مضامین فرعی	سازه‌های مفهومی	فراوانی
		احساس تنهایی	۸
		احساس خوشحالی	۳
		احساس ناراحتی	۵
	نگرش‌ها و احساسات نسبت به تک‌فرزند بودن	احساس قدرت	۶
		پذیرش تک‌فرزند بودن خود	۳
		احساس مسئولیت نامتناسب نسبت به پدر و مادر	۲
ادراک نسبت به خود		آسیب‌پذیری	۵
		درون‌گرایی و برون‌گرایی	۱۳
		مغرور بودن	۲
		ضعف در خودتنظیمی هیجانی	۳
	ادراک از ویژگی‌های شخصیتی خود	سازگاری و پذیرش	۸
		کمال‌گرایی	۳
		ضعف در مسئولیت‌پذیری	۲
		تمایل به انجام فعالیت‌های فردی	۳

نتایج ابعاد تجربه زیسته نوجوانان تک‌فرزند در ارتباط با والدین در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴. مضامین اصلی، مضامین فرعی و سازه‌های مفهومی حاصل از کدگذاری متن مصاحبه‌ها

مضامین اصلی	مضامین فرعی	سازه‌های مفهومی	فراوانی
		حمایت اقتصادی	۴
		دریافت توجه زیاد	۱۰
	تجربه مثبت در خانواده	نبود تجربه چالش خواهر- برادری	۳
		صمیمیت با پدر و مادر	۱۲
		دریافت حمایت و توجه از اقوام نزدیک	۲
		کنترل‌گری والدین	۶
تعاملات بین فردی با خانواده		ورود زود هنگام به دنیای بزرگسالی	۲
		تعارضات والدینی	۲
	چالش‌های خانوادگی	نیاز به حمایت	۶
		نیاز به مشورت	۳
		نیاز به روابط خواهرانه و یا برادرانه در خانواده	۱۱
		روابط سرد والد- فرزندی	۶

نتایج ابعاد تجربه زیسته نوجوانان تک‌فرزند در ارتباط با دوستان در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵. مضامین اصلی، مضامین فرعی و سازه‌های مفهومی حاصل از کدگذاری متن مصاحبه‌ها

مضامین اصلی	مضامین فرعی	سازه‌های مفهومی	فراوانی
		اهمیت دوستی	۵
	تجربه مثبت با دوستان	تلاش برای برقراری و حفظ ارتباطات صمیمی	۸
		تفریح با دوستان	۳
		کمک و پشتیبانی دوستان	۴
		طرد شدن	۴
تعاملات بین فردی با دوستان		مورد تمسخر قرار گرفتن	۴
		وابستگی به دوستان	۲
	چالش با دوستان	اجتناب از برقراری ارتباط	۵
		ضعف در برقراری صمیمیت	۵
		محتاط در ارتباط با دوستان	۲
		نیاز به حمایت	۴

نتایج ابعاد تجربه زیسته نوجوانان تک‌فرزند در ارتباط با مدرسه در جدول ۶ آمده است.

جدول ۶. مضامین اصلی، مضامین فرعی و سازه‌های مفهومی حاصل از کدگذاری متن مصاحبه‌ها

مضامین اصلی	مضامین فرعی	سازه‌های مفهومی	فراوانی
تعاملات بین فردی در مدرسه	تجربه مثبت در مدرسه	ارتباط خوشایند با معلمان ومدبران	۵
	چالش در مدرسه	نیاز به حمایت و توجه در مدرسه	۲
		ارتباط ضعیف با معلمان	۳

● بحث

هدف از انجام این پژوهش شناخت پدیده تک‌فرزندی از دیدگاه نوجوانان تک‌فرزند بود. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که تک‌فرزندی پدیده‌ای مهم و مؤثر بر نوجوانان است. مطابق یافته‌های این تحقیق عوامل متعددی بر تجربه نوجوانان تک‌فرزند از تک‌فرزندی اثرگذار بود. ادراک نسبت به خود، تعاملات بین فردی با خانواده، تعاملات بین فردی با دوستان و تعاملات بین فردی در مدرسه چهار مضمون اصلی پژوهش حاضر بود. یکی از مهمترین مسائل نوجوانان تک‌فرزند در ارتباط با ادراکی که نسبت به خود دارند؛ وجود احساس تنهایی و احساس قدرت در آنها است. این یافته منطبق است با پژوهش رازقی نصرآباد و همکاران (۱۳۹۵) و صالحان (۱۳۹۸). براساس یافته‌های پژوهش حاضر احساس تنهایی و احساس قدرت دو مؤلفه برتر در نوجوانان تک‌فرزند است. نداشتن خواهر و برادر و داشتن اختیار تام در خانه و توجه بیش از اندازه به نوجوانان تک‌فرزند باعث شده تا آنها احساس قدرت و احساس تنهایی را تجربه کنند. همچنین درون‌گرایی یا برون‌گرایی بیش از حد یکی دیگر از خصوصیت‌های نوجوانان تک‌فرزند به‌شمار می‌آید.

دومین مضمون این پژوهش تعاملات بین فردی نوجوان تک‌فرزند با خانواده است. نوجوانان تک‌فرزند احساس نیاز به خواهر و برادر، ارتباط صمیمی با والدین و دریافت توجه بیش از اندازه را بیشتر از دیگر مؤلفه‌ها گزارش کرده‌اند. آنها معتقد بودند که در زندگی شخصی خودشان نیاز به افرادی دارند که هم‌خون خودشان باشند. آنها اذعان داشتند که دوستان خوب اگرچه بسیار کمک‌کننده هستند اما نمی‌توانند جایگزین خواهر و برادر باشند. این یافته منطبق است با پژوهش رازقی نصرآباد و همکاران (۱۳۹۵) و صالحان (۱۳۹۸). از طرفی تک‌فرزند بودن می‌تواند برای نوجوانان مزایایی را به‌همراه داشته باشد، مانند ارتباط خوب و صمیمی با والدین که با پژوهش‌های صافی‌زاده و همکاران (۱۳۹۴) و کوزولسکی (۲۰۱۲) منطبق است و یا گرفتن توجه زیاد که گاهی هم می‌تواند آسیب‌زا باشد و با پژوهش‌های مرتضوی و همکاران (۱۳۹۷)، یوسفی و پورالعجل (۱۳۹۶)، رازقی نصرآباد و همکاران (۱۳۹۵) و خلج‌آبادی فراهانی و سرایی (۱۳۹۵) هم‌خوانی دارد. داشتن ارتباط امن با والدین، اینکه نوجوانان به والدین خود اعتماد داشته و با آنها رابطه‌ای مؤثر برقرار کنند، جزو نیازهای اصلی رشد در سن نوجوانی محسوب می‌شود (منصور، ۱۳۹۴) این اتفاق در نوجوانان تک‌فرزند اتفاقی خوب و سازنده است اما از جانب دیگر در کنار این ارتباط خوب، توجه بیش از اندازه‌ای که والدین نوجوانان تک‌فرزند دارند نوجوانان را پرتوقع بار می‌آورد.

سومین مضمون این پژوهش تعاملات بین فردی نوجوان تک‌فرزند با دوستان است. تلاش برای حفظ رابطه با دوستان، اجتناب از برقراری ارتباط و ضعف در ایجاد صمیمیت جزو مهم‌ترین شاخصه‌های ارتباطی نوجوانان تک‌فرزند در این بعد به حساب می‌آید. به عبارتی دیگر ضعف بودن مهارت‌های اجتماعی نوجوانان تک‌فرزند (سوری‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۸) یکی دیگر از آسیب‌هایی است که آنها در این سن تجربه کرده‌اند. وایتینگام و میچل (۲۰۲۱)، در پژوهشی نشان دادند که تک‌فرزندان، در بیشتر مواقع از برقراری ارتباط با هم‌سالان و دوستان خود ترس و اضطراب را تجربه می‌کنند و در نتیجه توانایی برقراری ارتباط و همدلی در آنها پایین است. به‌نظر می‌رسد نبود هسته ارتباطی هم‌سال در خانواده و کم‌بودن تجربه نوجوانان تک‌فرزند در برقراری ارتباط با هم‌سالان خود باعث ناآشنایی آنها با دنیای ارتباطات بیرونی شده است.

چهارمین مضمون این پژوهش تعاملات بین فردی نوجوان تک‌فرزند با مدرسه است. تمایل به ارتباط با بزرگ‌ترها و معلمان جزو تجارب نوجوانان تک‌فرزند در تعامل با محیط مدرسه است. ورود زودهنگام نوجوانان تک‌فرزند به دنیای بزرگسالی و ارتباط نوجوانان با افراد بزرگ‌تر از خود به او در رشد شناختی کمک می‌کند و از سوی دیگر موجب تسریع رشد دوران کودکی او می‌شود. خلیلیانی (۱۳۹۹)، در پژوهش خود با بررسی چهار پایگاه هویت (تحقق‌یافته، مهلت‌خواه، زودهنگام و سردرگم)، بر ۴۴۸ نفر نمونه‌ها به این نتیجه

رسید که هویت نوجوان در بین تک‌فرزندان به خاطر ارتباط با بزرگسالان خود و برآورده کردن انتظارات آنها زودتر از دیگر نوجوانان رشد می‌کند و محدود بودن ارتباط نوجوان با دوستان و هم‌سالان، او را از رشد و بلوغ فکری باز می‌دارد. نیاز نوجوانان به داشتن یک مربی در این سن غیر قابل انکار است و از جانب دیگر نوجوانانی که احساس تنهایی بیشتری را تجربه می‌کنند خواهان ارتباط بیشتری با این بزرگسالان هستند. مصاحبه‌شوندگان این پژوهش همگی نوجوانان بین ۱۶ تا ۱۸ سال بودند. در این سن نیاز به ارتباط مؤثر و مفید بیشتر از سنین دیگر است و نبود آن به‌عنوان یک نقص بزرگ در سن نوجوانی مورد توجه است.

• نتیجه‌گیری

در این پژوهش با بررسی چهار بُعد ارتباطی نوجوانان تک‌فرزند ادراک نسبت به خود، تعاملات بین فردی با خانواده، تعاملات بین فردی با دوستان و تعاملات بین فردی در مدرسه به چند ویژگی مهم از نوجوانان تک‌فرزند دست یافتیم. در بعد ادراک نسبت به خود نوجوانان تک‌فرزند احساس تنهایی و احساس قدرت بر دیگر افکار و احساسات غلبه داشت. در بعد تعاملات بین فردی با خانواده نوجوانان تک‌فرزند اذعان داشتند که به روابط خواهر و برادری نیازی اساسی دارند. همچنین با توجه به یافته‌ها ارتباطی خوب بین نوجوانان تک‌فرزند و والدین‌شان وجود دارد و بیش از حد به آنها توجه می‌شود. در بُعد تعاملات بین فردی با دوستان به ضعف ارتباطی نوجوانان تک‌فرزند در تعامل با دوستان‌شان و علاقه آنها برای حفظ این ارتباط و در بعد تعاملات بین فردی با مدرسه از تجربه مثبت آنان در ارتباط با معلمان خود دست یافتیم.

برای کمک به نوجوان در ارتباطات، یادگیری مهارت‌های اجتماعی در کارگاه یا کلاس‌های مربوطه می‌تواند کمک‌کننده باشد. همچنین توجه به فرزندپروری والدین نیز مهم است. نوجوان به صورت ناخودآگاه در خانواده یاد گرفته است که دیگران باید به او توجه کنند و همین او را آسیب‌پذیرتر می‌کند. والدین به خاطر نبود فرزند دیگری در خانواده، نسبت به تنها فرزند خودشان توجه زیادی دارند. این می‌تواند سبب ایجاد غرور کاذب در فرزند و توقعات نابه‌جا نسبت به جامعه شود. از جانب دیگر توجه‌های بیش از حد والدین سبب می‌شود تا افرادی آسیب‌پذیر نسبت به دیگران تربیت شوند و با کوچک‌ترین اتفاقی که در زندگی آنان رخ می‌دهد این امکان وجود دارد که آنها نتوانند مساله پیش آمده را به شکلی سالم مدیریت کنند.

• تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارضی بین نویسندگان وجود ندارد.

• تشکر و قدردانی

از تمامی شرکت‌کنندگان در پژوهش که ما را در انجام این تحقیق یاری کردند، صمیمانه سپاسگزاری می‌شود.

• منابع

- عرفانی، امیر، (۱۳۹۲). باروری در ایران و شهر تهران: میزان‌ها، روندها و تفاوت‌ها، *نشریه مطالعات جمعیتی*، (۱)، ۱۰۷ - ۸۷.
- عنایت، حلیمه، پرنیان، لیلا. (۱۳۹۲). مطالعه رابطه جهانی شدن فرهنگی و گرایش به فرزندآوری، *فصلنامه زن و جامعه*، ۴(۲)، ۱۳۶ - ۱۰۹.
- برک، لورا. (۲۰۰۱). *روانشناسی رشد*، جلد دوم (ترجمه یحیی سید محمدی، ۱۳۸۲). تهران: نشر ارسباران.
- بهنوش یوسفی، عطیه پورالعجل، (۱۳۹۶). *آسیب‌های تک‌فرزندی*. اولین همایش ملی روانشناسی کودک و نوجوان، ملایر، دانشگاه ملایر.
- حسینی، صالحان، (۱۳۹۸). *آسیب‌شناسی تک‌فرزندی*. ره توشه، ۲۹(۹۸)، ۴۸-۳۷.
- حجیه بی بی رازقی نصرآباد، زینب حسینی، محمد تقی شیخی، (۱۳۹۳). تجربه زیسته زنان شه‌ریار از تک‌فرزندی با تأکید بر چرایی و پیامدهای آن، *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۱۴(۲۲)، ۸۲-۴۳.
- حجیه بی بی رازقی نصرآباد، محمدجلال عباسی شوازی، میمنت حسینی چاوشی، (۱۳۹۳). پدیدارشناسی زمان تولد اولین فرزند در بین زنان در تهران، *فصلنامه مطالعات راهبردی زنان*، ۱۶(۶۳)، ۹۵ - ۵۷.
- حمیدرضا فرخ اسلاملو، زینب وهاب‌زاده، سیدرضا معینی، فاطمه مقدم تبریزی، (۱۳۹۲). نگرش زوج‌های در شرف ازدواج به باروری متعاقب سیاست‌های تشویقی فرزندآوری در کشور، *ماهنامه دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه*، ۱۱(۱۰)، ۸۴۶ - ۸۳۶.

دلاور، علی (۱۳۹۵). احتمالات و آمار کاربردی در روانشناسی و علوم تربیتی. تهران: نشر رشد

رویا چرمزاده، محمدرضا آخوند، عبدالرحمن راسخ، (۱۳۹۳). عوامل مؤثر بر فاصله تولدها در خانم‌های مراجعه‌کننده به مراکز بهداشتی درمانی شهرستان اهواز، فصلنامه حیات، ۲۰(۴)، ۵۰-۳۵.

سلیمی، محمدرضا و شرفی، روح‌انگیز، (۱۳۹۴). بررسی ساختار و ابعاد روش تحقیق کیفی پدیدارشناسی، کنفرانس بین المللی علوم انسانی، روانشناسی و علوم اجتماعی، تهران

سوری‌نژاد و همکاران، (۱۳۹۹). مقایسه سبک فرزندپروری و سلامت روان در مادران تک‌فرزند و دو یا چند فرزند شهر اصفهان، فصلنامه پرستاری، مامایی و پیراپزشکی، ۴(۵)، ۷۱-۶۲.

صافی‌زاده، منصوره و همکاران، (۱۳۹۴). تک‌فرزندی و پیامدهای آن از بعد اجتماعی و فردی، فصلنامه بهروز، ۲۶(۹۲)، ۶۵-۶۴
 فریده، خلیج‌آبادی فراهانی، حسن سرایی، (۱۳۹۲). قصد تک‌فرزندی و تعیین‌کننده‌های آن در زنان و مردان در شرف ازدواج شهر تهران، مطالعه جمعیتی، ۱(۳)، ۸۵-۶۱.

محمود خلیلیانی شلمزاری، (۱۳۹۹). وضعیت «هویت من» تک‌فرزندان در مقایسه با سه الگو از نوجوانان دارای همشیر. مطالعات زن و خانواده. ۲(۸)، ۱۸۹-۲۰۶

محمودیانی، سراج‌الدین (۱۳۹۸). بررسی رابطه ساختار قدرت در خانواده و کنش‌های فرزندآوری زنان شهر لار. مطالعات راهبردی زنان، ۸۵، ۷۳-۹۸

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۹). الزامات فرآیندی ناظر بر تصویب طرح جمعیت و تعالی خانواده در مجلس یازدهم. برگرفته از <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1560348>. 16

مهناز مرتضوی، سیمین حسینیان، رویا رسولی، حسن زارعی محمود آبادی (۱۳۹۷). تجربه زیسته تک‌فرزندان از تعامل با والدین "مطالعه پدیدارشناسی. خانواده پژوهی. ۲(۱۵)، ۲۶۱-۲۵۵

- Albertini, M., & Brini, E. (2021). I've changed my mind, the intentions to be childless, their stability and realization. *European Societies*, 23(1), 119-60.
- Borisenko, J. V., Belogay, K. N., Morozova, I. S., & Ott, T. O. (2016). Reproductive motivation in Russian women in the family context. *Journal of reproductive and infant psychology*, 34(3), 224-234.
- Bumpus, M. F., Crouter, A. C., & McHale, S. M. (2001). Parental autonomy granting during adolescence: exploring gender differences in context. *Developmental psychology*, 37(2), 163.
- Carnes-Holt, K. (2012). Child-parent relationship therapy for adoptive families. *The Family Journal*, 20(4), 419-426.
- CECEN-EROGUL, A. R., & Dingiltepe, T. (2012). The Comparison of Adolescents from Single Parent Families and Intact Families in terms of Life Satisfaction and Quality of Life. *Ilkogretim Online*, 11(4).
- Chan, T. W., & Koo, A. (2011). Parenting style and youth outcomes in the UK. *European sociological review*, 27(3), 385-399.
- Collins, W. A., & Steinberg, L. (2006). Adolescent development in interpersonal context.
- Cooklin, A. R., Giallo, R., D'Esposito, F., Crawford, S., & Nicholson, J. M. (2013). Postpartum maternal separation anxiety, overprotective parenting, and children's social-emotional well-being: Longitudinal evidence from an Australian cohort. *Journal of Family Psychology*, 27(4), 618.
- Cripps, K., & Zyromski, B. (2009). Adolescents' psychological well-being and perceived parental involvement: Implications for parental involvement in middle schools. *RMLE Online*, 33(4), 1-13.
- Diener, E. (1998). Subjective well-being and personality. In *Advanced personality* (pp. 311-334). Springer, Boston, MA.
- Driscoll, A. K., Russell, S. T., & Crockett, L. J. (2008). Parenting styles and youth well-being across immigrant generations. *Journal of family Issues*, 29(2), 185-209.
- Erfani, A., & McQuillan, K. (2014). The changing timing of births in Iran: an explanation of the rise and fall in fertility after the 1979 Islamic Revolution. *Biodemography and Social Biology*, 60(1), 67-86.
- Field, T., Miguel, D., & Sanders, C. (2002). Adolescents' Parent and Peer Relationships. *Adolescence*, 37(145), 121.
- Garner, B. K. (2008). When students seem stalled. *Educational Leadership*, 65(6), 32-38.
- Goossens, L. (2020). Affect, emotion, and loneliness in adolescence. In *Handbook of adolescent development* (pp. 51-70). Psychology Press.
- Grossman, M., & Rowat, K. M. (1995). Parental relationships, coping strategies, received support, and well being in adolescents of separated or divorced and married parents. *Research in Nursing & Health*, 18(3), 249-261.
- Grotevant, H. D., & Cooper, C. R. (1986). Individuation in family relationships. *Human Development*, 29(2), 82-100.
- Grusec, J. E. (2011). Socialization processes in the family: Social and emotional development. *Annual Review of Psychology*, 62, 243-269.
- Kariman, N., Amerian, M., Jannati, P., & Salmani, F. (2016). Factors influencing first childbearing timing decisions among men: Path analysis. *International Journal of Reproductive Bio Medicine*, 14(9), 589-596.
- Kerr, M., Stattin, H., & Özdemir, M. (2012). Perceived parenting style and adolescent adjustment: revisiting directions of effects and the role of parental knowledge. *Developmental Psychology*, 48(6), 1540.
- Kocayoruk, E. (2012). The perception of parents and well-being of adolescents: Link with basic psychological need satisfaction. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 3624-3628.

- Kozlowski, J. F. (2012). Adult Implications of Being an Only Child. *General Psychology*, 117(3), 1-25.
- Krueger, P. M., Jutte, D. P., Franzini, L., Elo, I., & Hayward, M. D. (2015). Family structure and multiple domains of child well-being in the United States: a cross-sectional study. *Population health metrics*, 13(1), 1-11.
- Krynen, CH. (2011). The Rise of Single-Child Families: Psychologically Harming the Child? *Intuition*, 7(1), 10-14.
- Lavasani, M. G., Borhanzadeh, S., Afzali, L., & Hejazi, E. (2011). The relationship between perceived parenting styles, social support with psychological well-being. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 15, 1852-1856.
- Lincoln, Y. S., and E. G. Guba, (1985). Naturalistic inquiry.
- Lund, E. M. (2014). Be Ye Fruitful and Multiply: Does Religious Activation Increase Reproductive Desire?
- Mahmoudiani S, Ahmadi A, Abbsi K. A study on relationship between power structure in the family and women's fertility behavior in the city of Lar, Fars Province. *Women's Strategic Studies* 2019;22: 73-98
- Mansour, F. (2018). Economic insecurity and fertility: Does income volatility impact the decision to remain a one-child family? *Journal of Family and Economic Issues*, 36(2), 243-257.
- Maynard, M. J., & Harding, S. (2010). Perceived parenting and psychological well being in UK ethnic minority adolescents. *Child: Care, Health and Development*, 36(5), 630-638.
- Moeeni, M., Pourreza, A., Torabi, F., Heydari, H., & Mahmoudi, M. (2014). Analysis of economic determinants of fertility in Iran: a multilevel approach. *International journal of health policy and management*, 3(3), 135-144.
- Whittingham, K., & Mitchell, A. E. (2021). Birth, breastfeeding, psychological flexibility and self compassion as predictors of mother-infant emotional availability in a cross sectional study. *Infant Mental Health Journal*, 42(5), 718-730.

